> DÜBAM
DUNYA BÜLTENİ ARAŞTIRMA MASASI

Batılı Gözüyle Mağrip'ten Maşrık'a Arap Baharı Sonrasına Bakış



> 2015 KASIM
DÜNYA BÜLTENİ ARAŞTIRMA MASASI

dübam
Dünya Bülteni Araştırma Masası

DÜBAM

Batılı Gözüyle Mağrip'ten Maşrık'a Arap Baharı Sonrasına Bakış

Genel Yayın Yönetmeni
Akif Emre

Yayın Koordinatörü
Hazinadar Hasan Hız

DÜBAM Yayınları
Küresel İletişim Merkezi
Barbaros Bulvarı, Balmumcu / Beşiktaş
Tel: (0212) 274 80 21 – 274 80 22
www.dunyabulteni.net/dubam

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

..... **7**

Güneydoğu Asya'da İslami Hareketler

Joseph Chinyong Liow / Ağustos 2015..... **9**

Yemen'de Müslüman Kardeşler ile Güç Paylaşım Riski

Stacey Philbrick Yadav / Ağustos 2015..... **29**

Hayatta kalma başarısı: Fas İslamcılığı üzerine bir deneme

Avi Spiegel / Ağustos 2015 ..... **42**

(SUNUŞ)

Arap Baharı sonrası bölge çok değişti. Siyasi dengelerin yanı sıra isyanların baş aktörü görülen İslamcı hareketlerde de önemli değişimler yaşandı. Özellikle Mısır'da devrim sonrası Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesi ve darbe sonrası yasa dışı ilan edilmesi Mağrip'ten Maşrık'a bütün İslami hareketleri de önemli ölçüde etkilemişti.

Bu dosya yabancı bir think-tank gözüyle yazılmış Arap Baharı sonrası İslami hareketlerin durumunu değerlendiren makalelerden oluşmaktadır. Güney Doğu Asya, Fas ve Yemen kapsamındaki bu makaleler Batılı bakış açısına sahip olsa da bilgilendirici ve belli çevrelerin algısını vermesi açısından önemli buluyoruz.

DÜBAM oylumlu dosyalarla konuyu takip etmeye devam edecek.

Güneydoğu Asya'da İslami Hareketler

Joseph Chinyong Liow

Arap Baharı'nın tüm dünyada İslamcı hareketler üzerindeki dönüştürücü etkisi hakkında çok şey söylendi ama Güneydoğu Asya bu tartışmaların dışında kaldı. Aslında 2011'den beri Mısır ve Tunus'taki gelişmelerin ve özellikle buralardaki İslamcı hareketlerin, Güneydoğu Asya'daki benzerleri üzerinde nasıl bir tesir uyandırdığı konusunda giderek artan bir merak var.

Bu merak kesinlikle anlaşılabilir bir şeydir ve son yıllarda Endonezya ile Malezya'daki İslamcı siyasi eylemcilikteki artış göz önüne alındığında hem akademik hem de siyasi açıdan haklıdır. Yine de Arap Baharı'nın Güneydoğu Asya'da İslamcılık ve İslamcılar üzerindeki tesirleri meselesinin bir bağlama kavuşturulması gerekiyor. Bu tesir konusunda değerlendirilmesi gereken iki durum var. Birincisi, 2010 ve 2012 arasındaki olaylar hiç şüphesiz tüm İslam aleminde 'İslamcılık, siyasi katılım ve demokrasi' konusundaki tartışmalara büyük bir hız kazandırdı. Ancak Güneydoğu

Asya'da İslamcılar için demokratik fırsat penceresinin çok daha önce, 1990'ların sonundaki Asya Mali Krizi sırasında açıldığını, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya kıyasla daha fazla gündemde kaldığını aklımızda tutmamız lazım. İkincisi, Güneydoğu Asya'daki İslamcılarla Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki İslamcıların arasındaki bağlantıların büyük potansiyele rağmen belirsiz olarak kaldığıdır.

Bu gözlemleri akılda tutarak bu yazıda öncelikle Endonezya ve Malezya'daki durumdan yola çıkılarak dört iddia üzerinden Arap Baharı bağlamında Güneydoğu Asya'daki siyasi İslam'ın anlaşılmasına çalışılacak. Birincisi, Endonezya ve Malezya'da İslamcı partiler seçmenler nezdinde destek kazansa da yakından bakıldığında Müslüman seçmenlerle İslamcılık ve İslamcılara destek arasında bağlantı açık değil. İkincisi Güneydoğu Asya'da İslamcılar genellikle devrimci yaklaşımlardan kaçındılar. Küçük istisnalar dışında, Endonezya ve Malezya'da İslam devleti kurmak isteyen, Şeriat getirilmesi de dahil sıkı bir İslami gündemi olan militan gruplar siyasi sürece bağlı kaldılar. Üçüncüsü, Güneydoğu Asya'daki İslamcılar, ideolojilerinde dogmatik değiller, bunlar ideolojilerinde mahal ve duruma göre değişikliğe gidiyorlar. Dördüncüsü, sivil toplum örgütleri arasında ulus ötesi bağlantılar kuvvetlidir.

Endonezya ve Malezya'da siyasi İslam'ın kökleri

1945'teki bağımsızlığından bu yana İslam biraz belirsiz olsa da Endonezya siyasetinde önemli bir yere sahip oldu. Bağımsızlıktan sonra Şeriat'ın yeni anayasadaki yeri konusunda şiddetli tartışmalar yaşandı. Bu tartışmada en kutuplaştırıcı unsur, anayasaya "İslam'a bağlı olanlara İslam hukukunun tatbik edilmesinin mecburi olması" ibaresinin eklenip eklenmemesi oldu. Bu mesele, anayasada İslam'a önemli bir yer verilmesinin özellikle genelde Müslüman olmayan toplulukların yaşadığı doğu Endonezya topraklarındaki endişeler göz önüne alınarak, devlette çözülmelere yol açacağından korkan laik milliyetçilerin lehine sonuçlandı.

Devlet başkanları Sukarno (1959-1965) ve Suharto (1966-1998), iktidarlarının büyük bölümünde siyasi İslam'ı önemli ölçüde toplum dışı bıraktı. Kökleri 1970 ve 1980'lerdeki öğrenci hareketlerine uzanan "sivil" İslam, Endonezya'ya demokrasinin gelişiyle siyasi katılım fırsatından yararlanan İslamcı kuvvetlerin işlerini Suharto sonrası dönemde kolaylaştırmada önemli rol oynamaya başladı. Suharto'nun Yeni Düzen döneminin sonuna doğru Müslüman liderlerin hükümete katılımıyla İslami eylemcilik için daha geniş yer oluştu.

Endonezya'da İslamcılıkta dönüm noktası 1997'de meydana geldi. O sene mali kriz geniş çaplı bir reform hareketini tetikledi, bu da sonunda Suharto'nun Yeni Düzen rejiminin devrilmesine yol açtı. Yerel dilde "Reformasi" olarak adlandırılan bu hareket, o zamana dek düşük seviyede giden kamusal alanı hareketlendirerek Suharto'nun istifasını sağladı. 1999'da ilk kez serbest seçimlerin yapılmasıyla Partai Keadilan Sejahtera (PKS ya da Adalet ve Refah Partisi), Partai Bulan Bintang (Hilal ve Yıldız Partisi) ve Partai Persatuan Pembangunan (Birleşik Gelişme Partisi) gibi İslamcı partiler, Şeriat getirilmesi ve toplum ve devlet işlerinde İslam'a daha fazla yer verilmesi de dahil İslamcı bir platformda 1999, 2004, 2009 ve 2014 seçimlerinde yarıştı.

İslamcı partiler elde ettikleri lokal başarılar dışında ülke seviyesinde önemli bir başarı sağlayamadı. Endonezya'daki İslamcılar, kendi başlarına iktidar olamayıp ancak iktidardaki koalisyonun küçük üyesi olabildiler. Bunların Suharto sonrası dönemde başarı kazanamamalarında asıl sebep, bir iki partide yoğunlaşamayıp İslamcı gündemin İslami ve İslamcı partiler arasında geniş bir alana dağılmasıdır.

Malezya'da böylesine İslamcı parti bolluğu yoktur. Malezya'da İslamcılık bayrağının asıl taşıyıcısı Pan-Malay İslami Partisi'dir (PAS). Buna rağmen, iktidardaki Birleşik Malay Milli Teşkilatı

(UMNO) da son zamanlarda kolayca "İslamcı" olarak nitelendirilebilecek politikalar takip etti (örneğin İslam'ı savunmak adına İslam dışı faaliyetlerinin denetlenmesi ve düzenlenmesi ve İslam hukukunun uygulanması için PAS girişimlerinin desteklenmesi). Aleni dini karaktere sahip PAS, bir siyasi parti olarak dini-sosyalist bir gündem takip etti. Mayıs 1969'daki ırk isyanları sonrasında PAS, ideolojik olarak daha da sağa kaydı ve kendisini Malay milliyetçisi partiye dönüştürdü. 1982'de PAS, din adamlarından Şura Meclisi tesis ederek tüm parti politikalarını denetleyecek meclisle parti yönetiminde ulema idaresine geçti ve daha güçlü bir İslamcı gündem benimsedi. 1980'lerin başlarında İslam alemindeki büyük olaylar PAS'ı olduğu kadar UMNO'yu da değiştirdi. Bu büyük olaylara Afgan mücahitlerinin mücadelesi, İran'da devrim, Pakistan'da İslami hükümetin iş başına gelmesi ve Mısır, Tunus ve Türkiye'de İslamcılığın yoğunlaşması dahildir. Bunlar Malezya'da da Malay Müslüman nüfusta İslam'ın "çözüm" olarak görülmesinin yayılmasına yol açtı. Malezya'da İslam'a yönelik bu gidişatın bir sonucu olarak Mahathir Muhamed'in UMNO liderliğindeki hükümeti, İslam'ı öne çıkaracak teşebbüslerde bulundu. Muhammed'in İslamlaştırma süreci İslami bankacılık kurumları, bir İslam üniversitesi kurulmasıyla ifadesini buldu. Bu tavır, zamanında İslam alemindeki gelişmelerle tezat teşkil ediyor-

du. Mısır ve Türkiye gibi benzer tecrübeler yaşayan rejimler, İslamcı gündemden güç almak yerine onu itibarsızlaştırmayı tercih etti.

İslamcı partilere oy verenler İslamcı mıdır?

Güneydoğu Asya'daki Müslüman topluluklar, hep ılımlı ve siyasetten uzak insanlar olarak kabul edilirken, ABD'de 11 Eylül saldırılarından bir sene sonra Ekim 2002'de Bali'de meydana gelen bombalı saldırı, dünyanın bölgeyi "teröre karşı küresel savaşta" "İkinci Cephe" olarak görmesini sağladı. Çoğu analist, terörist ve militan grupların Güneydoğu Asya'da Müslüman toplumu büyük ölçüde temsil etmediğini ifade ederken bazı çevrelerde bölgeyi saran "muhafazakar İslami yüksek dalga" endişesi var. Özellikle Malezya ve Endonezya'da olmak üzere İslami teşkilatların artması ve İslami hareket ve partilerin giderek artan etkileri de bunun açık delilleri olarak gösteriliyor. Son seçimlerde Malezya'da PAS partisi parlamentodaki sandalye sayısını artırdı. 2004 Endonezya seçimlerinde de PKS toplam oyların yüzde 7,3'ünü aldı ve parlamentoda 45 sandalye kazandı. Bu da onun Devlet Başkanı Bambang Yudhoyono'nun ilk koalisyon hükümetinin küçük ortağı olmasına yetti. Bununla, 1950'lerin ortalarından bu yana İslamcılar ilk kez iktidardaki hükümette yer almış oldu. Seçim sonuçları gibi somut göstergelerin

dışında bölgede Müslümanların günlük hayatında kıyafet, camilere katılım ve İslami semboller kullanımı bakımından daha fazla İslami "şuur" ve genel olarak "İslami uyanış" müşahede ediliyor.

Ama İslami şuurda artışın siyasi İslam ya da İslamcılığa yol açtığını iddia etmek miyopluk olur. İslami şuurda artışa yol açan sayısız etken var. Malezya ve Endonezya'da özellikle PAS ve PKS olmak üzere bazı Müslüman partilerin kazanımları da siyasi arenanın İslamlaştığına işaret etmez. Bu durum Güneydoğu Asya'da siyasi istikrara tehdit de teşkil etmiyor. Güneydoğu Asya'da insanların İslami partilere yönelmesinde dini gerekçelerin yanı sıra çok sayıda sosyo-politik ve ekonomik sebep de var. Mesela, PAS gayrimüslimlerin de desteğini kazanmayı başardı. PAS ve PKS, gayrimüslimlere de üyelik imkanı getirdi. Siyasi sürece katılmak, İslami partilerin İslam kanunlarının uygulanması taleplerinden uzaklaşarak daha geniş siyasi gündem belirlemelerini sağladı.

İdeolojik yakınlık: İslam kanunları ve İslam devleti

Endonezya'da PKS, Malezya'da PAS gibi Güneydoğu Asya'da siyasi İslam bayraktarlarının temel özelliği, insanları partiye çekmek için ideolojilerinden taviz vermeye hazır görünmeleridir. İslamcı gündemdeki ana konulardan İslam kanunları-

na yönelik tutumlarına yakından bir bakış, bunu açıkça gösterir.

1999'daki seçimde tamamen İslamcı bir siyasi strateji takip etmenin siyasi maliyetlerini tecrübe eden PKS liderleri, Şeriat'ı gündemlerinden tamamen çıkarmaksızın ona yeni bir yer belirlemeye çalıştılar. İhvan'ın ideolojik bir kolunu tesis eden PKS liderleri siyasi gündemlerini sosyal refah, yolsuzlukla mücadele, iyi yönetim gibi meselelerden oluşturdular. PKS lideri Tiffatul Sembiring, "İnsanlar Şeriat'ı hep el kesme ve recm'den ibaret addediyorlar. Halbuki Şeriat çok geniş bir kavramdır ve hayatın her safhasını kapsar. Şeriat'ın evrensel bir yapısı vardır. Bizim anlayışımıza göre hükümetin kamu refahını sağlaması Şeriat'a göre emr-i maruftur (iyiliğin yapılması). Yolsuzluğun önlenmesi de nehy-i anil münkerdir (kötülüğün reddedilmesi)" dedi. Parti yönetimi, korkuları yatıştırma gayesiyle, insanları Şeriat'ın getirecekleri konusunda eğitmedikçe Şeriat'ın tatbiki için bastırmayacaklarını bildirdi.

PKS'nın öncülleri ilk olarak 1990'ların sonlarında siyasete katıldığında, Endonezya hükümetini ülkedeki Müslümanlar için Şeriat kanunlarını tatbik etmekle mükellef kılan Cakarta Sözleşmesi'nin ihya edilmesi ve yürürlüğe sokulması konusunda şiddetli tartışmalara karıştı. PKS sonunda kendisini Cakarta Sözleşmesi çözümünün

şampiyonluğunu yapan İslami partilerden uzak tutsa da toplumun açık bir şekilde İslam prensipleri etrafında organize edilmesi gereğini savundu. Parti bunu Medine Sözleşmesi'ni gündeme getirerek gerçekleştirmeye çalıştı. Bu sözleşme, Muhammed Peygamberin İslam tarihinde Medine döneminin ilk yıllarındaki uygulamalarına dayanıyor. O zamanlar Müslümanlar, kendi geleneklerini ve dinlerini devam ettirmek isteyen kabilelerle uyum içinde yaşamıştı. Her iki hareketin de mağlup olmasıyla İslamcılar stratejilerini değiştirdi ve Şeriat'ın tam olarak tatbik edilmesi ve bir İslam devleti kurulmasına yönelik taleplerinden vazgeçerek bölgesel olarak mümkün olan en yüksek seviyede İslam kanunu getirilmesi için bastırmaya başladı. PKS içindekiler de dahil olmak üzere İslam kanunları getirilmesini savunanlar, Suharto sonrası dönemde yerel meclislere daha fazla yetki ve güç veren ademi merkeziyet sürecini etkin bir şekilde destekledi. 2004'ten bu yana Batı Cava, Batı Sumatra, Güney Kalimantan, Güney Sulavesi ve Açe'de İslam kanunları tatbik ediliyor. Bu kanunların getirilmesinde sadece İslamcı partiler değil, daha önce Suharto'nun arkasındaki güç olan laik Golkar partisi de etkili oldu. Bazıları Şeriat'ın emirlerinin tatbikinin Endonezya'da zamanla azalacağını tahmin etse de gerçek bunun tam tersi oldu. Yapılan son kamuoyu araştırmaları, Endonezyalıların genelde Şeriat tarzı ka-

nunları desteklediğini gösteriyor. 2013'te Müslümanların tutumu konusunda Pew araştırma kurumu tarafından yapılan kamuoyu araştırmasında, fikirleri sorulan Endonezyalıların yüzde 70'inin Şeriat'ın ülkede resmi kanun olarak kabul edilmesini istediği ortaya çıktı.

Malezya'da da PAS ve ABIM gibi İslamcı hareketlerle Hizbut Tahrir Malezya ve Ikatan Muslimin Malaysia (Malezya Müslüman Ağı, ISMA) gibi daha yeni hareketler hep Şeriat kanunları, özellikle de tartışmalı İslam ceza kanunları tatbik edilmesi için bastırdı. İktidardaki UMNO partisinde büyük bir kesimin ya buna sempatiyle baktığı ya da Şeriat'ın uygulanmasını teşvik edecek eylemlere aktif bir şekilde katıldığı da önemle belirtilmelidir.

1994'ten beri Malezya'da çoğu eyalet, Şeriat ceza hukukunu yasalaştırmış durumdadır. Bu kanunlar, Müslümanların özel hayatını düzenlemek üzere tasarlandı. Bu kapsamda ahlak polisliği tesis edildi. Bunlar alkol tüketimi ve halvet gibi gayri İslami faaliyetleri önlemek üzere gece kulüplerine, parklara ve otellere düzenli olarak baskınlar yaparlar. 2000'li yılların ortalarına kadar PAS'ın mücadelesi Şeriat'ın tatbiki üzerine oldu. Özellikle de Had cezaları, Kısas ve Ta'zir üzerine odaklanıldı.

Diğer taraftan, Malezya hükümeti de devlette ya UMNO partisi üyesi ya da taraftarlarının oluşturduğu dini bürokrasideki yetkililer bu kanunların tatbiki için baskı yaptığı için kendisini hızla PAS'ın gündemine yaklaşırken buldu. Çoğu hükümet yetkilisi ve UMNO lideri, bir İslam devletinde Şeriat kanunlarını uygulamanın hükümetin sorumluluğunda olduğunu savunuyor. İslam kanunlarının uygulanmasına yönelik talebin Malezya Müslüman toplumunda giderek yayıldığı da açıktır.

Güneydoğu Asya ve uluslararası İslamcılık

Güneydoğu Asya'da Müslüman eylemciler ve İslamcılar, hep evrensel bir mümin ağının bir parçası olduklarını biliyorlardı. Güneydoğu Asya'da PAS, faaliyetlerini hem Malezya içinde hem de Malezya dışında diğer İslami kuruluşlarla iş birliği içinde yapma hususunda daha aktif oldu. PAS, 1988'de Müslümanların Dayanışması için Uluslararası Toplantı" adı altında İslamcı parti ve grupların ilk uluslararası toplantısını organize etti. Bu toplantıya Pakistan, Mısır, Endonezya, Filipinler, İran, Afganistan, Suudi Arabistan ve Sudan'dan temsilciler katıldı. 1990'da Körfez Harbi'nin patlak vermesiyle Cemaat-i-İslami, Müslüman Kardeşler ve PAS da dahil bir grup İslamcı partiden temsilciler, ihtilafa bir çözüm bulunması için lobi faaliyetlerinde bulunmak üzere eski Türkiye Başbakanı Necmettin Erbakan liderliğinde

Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ne seyahat etti. Bu çabalar, İstanbul'da genel sekreterliği bulunan, İslami Gruplar Uluslararası Toplantısı'nın tesisiyle neticelendi. 1990'larda bu İslamcı grup, Bosna, Keşmir ve Çeçenistan gibi Müslümanları etkileyen meseleleri ele aldı. Bunlar genelde Batı karşıtı, Amerikan karşıtı bir pozisyon aldı.

Endonezya'da Suharto rejiminin çökmesi ve ABD'de 11 Eylül saldırılarından sonra Güneydoğu Asya'da İslami uyanışın ikinci safhası başladı. İkinci dalga, Müslümanların dini açıdan daha dikkatli oldukları ve elit İslamcı grupların zuhur ettiği ilk dalganın aksine Müslümanları politize etti ve katı İslam kanunları uygulanması ve İslam devletine ihtiyaç olduğu görüşleri yaygınlaştı. Küresel seviyede ise bölgedeki Müslümanlar daha fazla dayanışma sergilediler, dünyanın diğer bölgelerindeki dindaşlarına göre dinleriyle daha özdeşleştiler, dünya çapında İslami meselelerle de daha fazla ilgilendiler.

11 Eylül saldırıları ve akabindeki teröre karşı savaş, Güneydoğu Asya'daki İslamcıları zor bir ikilemin içine soktu. PAS da PKS de resmi olarak saldırıları kınadı. Daha sonra ABD'nin Afganistan ve Irak'taki uygulamaları ise tepkiyle karşılandı. Çok sayıda Müslüman, teröre karşı savaşı İslam'a karşı savaş olarak görmeye başladı. Amerikan karşıtlığı, Charlie Hebdo gibi olay-

larda dünyanın takındığı tavır Müslümanlar tarafından kendilerine yönelik çifte standart olarak algılandığı için giderek artıyor.

İslami uyanıştaki ikinci dalga yeni İslamcı oyuncuların da ortaya çıkmasına yol açtı. Bu gruplardan biri Hizb ut-Tahrir'dir (HT). Bu grup kendisini dünyaya İslam kanunlarının hakim olması için çalışan ve halifeliği ihya etmeyi amaçlayan uluslararası bir siyasi parti olarak niteliyor. HT'nin Malezya ve Endonezya da dahil 40 ülkede kolları var. Hareket Güneydoğu Asya'da ilk olarak 1980'lerin sonlarında zemin buldu ama ancak 2000 başlarında Malezya ve Endonezya'da şube açtı. HT'nin Güneydoğu Asya Müslümanları için asıl cazibesi, Batı karşıtı ideolojisidir. HT diğer İslamcı partiler gibi demokrasi ve kapitalizm gibi Batı unsuru mefhumları gayrı İslami diyerek reddeder.

IŞİD

Endonezya'daki makamlar, halen Suriye ve Irak'ta 150'den fazla Endonezyalının olduğunu bildirdi. Malezya makamları ise 70 kadar Malezyalının ihtilaf bölgelerinde olduğunu ifade etti. Her iki ülke için de gerçek rakamın bundan çok daha fazla olması muhtemeldir. Singapur hükümeti de birkaç vatandaşının oralarda olduğunu açıkladı. Filipinli ve Taylandlı Müslümanlardan ise oralara giden olduğuna dair bir işaret henüz yok. IŞİD'in halifelik ilan etmesi

Endonezya'da kutlamalarla karşılanmıştı. Malezya'da da siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları, IŞİD saflarında savaşırken ölen bir Malezyalının şehit olduğunu ifade ederek kutlamada bulunmuştu.

IŞİD'in Güneydoğu Asya'da Müslüman nüfusun olduğu bölgelerde popülerlik kazandığı görülüyor. Bunda birkaç faktör var. Bu faktörlerden biri, IŞİD'in Suriye'de ve Irak'taki savaşının Şiilere karşı Sünniler adına verilen bir mücadele olarak görülmesidir. Bu söylem, Güneydoğu Asya'daki gergin Şii-Sünni ilişkileri bağlamında anlaşılabilir bir şeydir. Malezya'da Şiilik yasaktır, Endonezya'da da pek makbul görülmez.

IŞİD birkaç radikal grup tarafından desteklense de bazıları tarafından da şiddetle kınanmaktadır. Mesela son 15 yılda Endonezya'da birkaç intihar saldırısı gerçekleştiren terörist örgüt Cemaat-i İslamiye, IŞİD'i tekfirle suçladı ve hariciler olarak ilan etti. Endonezya Mücahitler Konseyi gibi diğerleri de IŞİD'in bir örgüt olduğunu, halifelik olmadığını, dolayısıyla Müslümanları kendisine bağlayacak meşruiyete sahip olmadığını bildirdi. Ayrıca bunlar, Ebubekir El Bağdadi'nin halife ilan edilmesinin de, dini bir şura tarafından seçilmediği gerekçesiyle İslami kaidelerin ihlali olduğunu dile getirdi.

Arap Baharı

Orta Doğu'da Aralık 2010'da başlayan ayaklanmalar Güneydoğu Asya'daki İslamcı partiler tarafından yakından takip edildi. Arap Baharı kapsamında (özellikle Mısır'da) cereyan eden olayların Endonezya'da akis bulması sebepsiz değildi. Hem Endonezya hem de Mısır'da büyük bir Müslüman çoğunluk var ve bunlar (büyük bölgesel güçler olarak) bölgelerinde aynı stratejik pozisyonu paylaşıyor. Her iki ülke de tarihlerinde Nasır ve Sukarno gibi populist liderler tarafından yönetildi. Bunu Endonezya'da Suharto iktidara gelince, Mısır'da da önce Enver Sedat sonra da Hüsnü Mübarek yönetiminde otoriter askeri rejimler takip etti. İki ülkede de büyüyen bir Müslüman orta sınıf var. Her iki ülke de önemli İslamcı akımlar var. Mısır'da Müslüman Kardeşler, Mübarek rejimi devrildiğinde hükümet kurmak için en güçlü aday olacak kadar topluma derinlemesine nüfuz etti. Endonezya'da da Suharto idaresinde İslami faaliyetler sınırlandı ama tamamen ortadan kaldırılamadı. Gerçekte İslamcılığı ayakta tutan, Terbiye (İslami eğitim) ağıydı. PKS'nin kadrolarını oluşturan da bu ağ oldu.

Suharto'nun Yeni Düzen rejiminin 1997'de çökmesinin ardından Endonezya'nın demokratikleşmesi göz önüne alındığında,

Mübarek rejiminin yıkılması ve Orta Doğu'da "Arap Baharı" demokratikleşme döneminin başlangıcının Endonezya'da büyük rağbet görmesi şaşırtıcı değildir. Yine bu dönemde, Endonezya'nın demokratikleşme tecrübesinin Orta Doğu'daki reform süreci için "model" olma ihtimali üzerine çok sayıda konuşma yapıldı. Endonezya ile Orta Doğu'nun tecrübesi arasında benzerlik olmadığını gösteren en az iki sebep var. Birincisi Mısır'da iktidarı ele geçiren Mısırlı İslamcılardı, Endonezyalı İslamcılar değil. Endonezyalı İslamcılar, tecrübelerini aktarmak yerine Arap Baharı'nın başarısını görmeye odaklandı. Bunlar Arap Baharı'nın başarısını, kendi mücadelelerinin güç kazanması için ilham kaynağı olarak görüyorlardı. İkincisi de Müslümanlar arasında halen Orta Doğu'nun İslam'la ilgili her "otantik" şeyin kaynağı ve merkezi olarak görülmesinin yaygın olmasıydı. Hem PAS hem de PKS de bu yüzden geleneksel olarak mücadelelerini Müslüman Kardeşler'i model alarak yapıyordu.

Malezya'da ise Arap Baharı hemen siyasi muhalifler tarafından UMNO liderliğindeki iktidara karşı kullanıldı. İçinde PAS'ın da olduğu, 1970'lerdeki öğrencilik eylemleri günlerinden itibaren Müslüman Kardeşler üyeleriyle yakın ilişki içinde olan Enver İbrahim liderliğinde muhalefet, hemen "Malezya Baharı" ibaresini kullanmaya başladı. Böyle demekle Malezya'daki hü-

kümet Mısır, Tunus ve Libya'da devrik rejimlere benzetiliyordu.

Arap Baharı Orta Doğu ve Endonezya'daki (ve Malezya'daki) İslamcı partiler arasında ilişkilerin derinleşmesinde başarısız olsa da Mısır'daki darbenin kınanması Güneydoğu Asya'da geniş çaplı kınamalara yol açtı. Malezya'da PAS Mursi'ye yapılan darbeye şiddetle karşı çıktı. Darbeye karşı ülkede muazzam gösteriler tertip edildi. Malezya Başbakanı da darbeyi açık bir şekilde eleştirdi. Malezya'da olduğu gibi Endonezya'da da sivil toplum örgütleri tarafından Mısır'daki darbeye karşı sokak gösterileri düzenlendi.

Sonuç

Bu yazıda Güneydoğu Asya'da siyasi İslam'ın özellik ve muhtevasının bir fotoğrafı çekildi. Birkaç husus, tekrarlanmaya değer.

PAS'ın Malezya'da son seçimlerden nispeten güçlü bir şekilde çıkması ve PKS'nin de Endonezya'da yapılacak seçimlerde oylarını artıracağına dair genel beklentilere rağmen, bölgede herhangi bir İslami ya da İslamcı partinin iktidara gelme ihtimali zayıftır. Daha önce belirtildiği üzere, Güneydoğu Asya'da Müslüman topluluklar arasında İslami şuurda artış, İslami ya da İslamcı partiler için siyasi kazanç elde edileceği anlamına gelmiyor. Bu konuda iyi bir örnek, Tebliği Cemaat'in durumudur. Dünyada en büyük İslami hareket olan

Tebliği Cemaat, Güneydoğu Asya'da kişinin maneviyatının yüksek tutulması ve İslam dininin gereklerine riayet edilmesinde önemli bir rol oynadı. Hareket, kişinin kendisini düzeltmesi ve ferdi reform üzerine yoğunlaşılması gerektiğini ifade ederek siyasetten uzak durdu. Tebliği Cemaat'in dini ve sosyal alanda muhafazakar görüşlerine bağlı olmak, herhangi bir siyasi tavır içinde olunmasını gerektirmiyor.

Güneydoğu Asya'da ilginç bir durum da Cakarta Sözleşmesi'dir. 1940'lardan 1960'lara kadar Endonezya'da her siyasi parti Müslümanların Şeriat'ı tasdik etmeye mükellef kılındığı anayasal düzenleme olan Cakarta Sözleşmesi'ni destekledi. 44 yıldır Endonezya'da ilk serbest seçim olan 1999 seçimlerinde, sözleşmenin en hararetli destekçileri oyların ancak yüzde 4'ünü alabildi. Daha önemlisi de, 2002'de Endonezya'daki en büyük iki İslami teşkilat NU ve Muhammediye, sözleşmeyi reddetti, bu da sözleşmenin yakın bir gelecekte başarısı için pek şans bırakmadı.

Yine de Güneydoğu Asya'da bir İslam devleti kurmaya çok kararlı olan parti ve hareketler de var. Bu parti ve hareketlerin Güneydoğu Asya'nın siyasi geleceği üzerindeki potansiyel tesirleri analiz edildiğinde, söylem ve hedeflerindeki benzerliklere rağmen Güneydoğu Asya'daki ile Orta Doğu'daki İslamcılıklar arasında benzerlik

olmadığını belirtmek gerekir. İslami ve İslamcı parti ve hareketler, demokratik katılımdan militanlığa kadar bir dizi metoda başvurdu. İslami siyasi partiler ve bunların başvurduğu metotlar, içinde bulundukları sosyo-politik ortama göre şekilleniyor. Şimdiye kadar, Güneydoğu Asya'daki İslamcılar, aktif bir şekilde siyasi sürece katılarak hedeflerini kademeli olarak gerçekleştirmekten yana görünüyorlar.

Kaynak: The Brookings Institution

Dünya Bülteni için çeviren: Arif Kaya

Yemen'de Müslüman Kardeşler ve Güç Paylaşımı Riski

Stacey Philbrick Yadav

Son 20 yılın yarısından fazla zamandır, Yemen'in sosyopolitik manzarası büyük oranda ülkedeki en büyük İslamcı Parti olan Yemen Reform Cemaati Partisi (Yemen Islah Partisi) ile eski Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih rejimi arasındaki ilişkiler tarafından şekillendi. 2011 ayaklanması ve ardından gelen geçiş süreci ve savaş, ana oyuncuları çoğaltarak, iç ittifakları kaydırarak ve merkezdeki partizan siyasetinin önemini düşürerek, Yemen Reform Cemaati Partisi'nin pozisyonunu değiştirmesine neden oldu.

Yemen Islah Partisi'nin değişen rolü sadece Yemen'deki iç siyasetin haritası ile ilgilenenler için değil, genel olarak İslamcılık çalışmalarıyla ilgilenenler için de önemli bir ders verdi. 2011 ayaklanmasından önce ve daha sonraki mücadele yıllarında, Islah Partisi kendini korumak için uyumlu ve dinamik stratejisini sürdürdü. Fakat bunun için bir bedel ödemesi gerekti. Bu bedel, özellikle parti içindeki merkeziyetçi Müslüman Kardeşler üyeleriyle ilgiliydi. Parti Müslüman Kardeş'lerle bağları olan ideolojik bir çekirdek kadroya sahipken, bu gelenek içinde kendi

imtiyazlarını öne çıkarmak hiçbir zaman kolay değildi. Bu nedenle her zaman parti içindeki, diğer güç merkezleri ile sürekli yakından ilişkileri olan Selefi kanadı önemsemek zorundaydılar.

Birleşme öncesi İslamcılık

Yemen Cumhuriyeti henüz 1990'da tek başına, birleşmiş bir devlet haline geldiği için, farklı kurumsal tarihlerden ve devlet-toplum ilişkileri modellerinden gelen örgütlü İslamcılık ve "Yemen İslamcılığı" tek bir siyasi olgu olarak ele almak doğru değil. Bugün belirli bir hattı sürdüren Yemen içi bölgeselcilik, Yemen İslamcılık tarihi ile de çok yakın bir şekilde iç içe geçmiş durumda.

1940'larda Kuzey'den ve Güney'den gelen Yemenliler, hem dersler yoluyla hem de Hasan el-Benna'nın Kahire ve Beyrut'taki takipçilerinin siyasi etkileşimleri aracılığıyla, Müslüman Kardeşler'in fikirlerini öğreniyorlardı. Fakat bu etkileşimlerden doğan ideolojik dersler cumhuriyetçi ve post-kolonyal ulusalcı çeşitlilikler gösterme eğilimdeydi. El Benna'dan etkilenen Yemenliler, Kuzey'de ve İngiliz sömürgesi altındaki Güney'de Zeydi İmamları'nın meşruiyetini eleştirdiler. Bu eleştiri Şafi okulun Sünni geleneği ile Zeydi Şiiciliğinin arasındaki doktrinsel yakınlığının bir tefekkürüydü. Aslında uzun bir süredir İslamcı seferberliğin asıl hedefi solculardı.

Kuzey Yemen Arap Cumhuriyeti kurulmasından sonra siyasi rejim bir grup öğrenci tarafından Müslüman Kardeşler'in kurulmasını teşvik etmişti. Bu teşvik, Güneydeki ve Güney destekli Ulusal Demokratik Cephe'den gelen Solcu müdahale tehlikesine karşı oluşturulmuştu. Bu "Islam Cephesi" Yemen Arap Cumruhiyeti'ne destek işlevi görüyordu fakat o dönemlerde ülke içindeki temsilci kurumların zayıflığı göz önüne alındığında ne bir parti ne de geniş tabanlı bir sosyal hareket işlevi mevcuttu.

1980'lerde İslam Cephesi'nin Kuzey Yemen liderliği, gitgide Yemen Arap Cumhuriyeti devletinin kalkınma kurumlarının bünyesine katıldı. İslamcılar Genel Halk Kongresi'nin geniş çatısı altında belirgin bir alan oluşturdular. Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih, Islah Partisi'nin gelecekteki çeşitli liderlerini kendi yönetim aygıtları içinde çekti. Bunlar arasında en dikkat çekeni, önde gelen Selefi İslamcısı Şeyh Abdülmecid el Zındani ve Haşid konfederasyonunun üst düzey görevlilerinden Şeyh Abdullah bin Hüseyin el Ahmar'dı. Salih ayrıca Yemenli Müslüman Kardeşler'in en önde gelen ismi Yasin Abdülaziz el Kubati'yi Eğitim Bakanlığı başkanlığına atadı.

Birlik Rejimi ve Islah Partisi'nin Uyarlama İslamcılığı

Salih'in Genel Halk Kongresi ile koalisyon altındaki yönetim için Müslüman Kardeşler 1990'ların uzun bir dönemini Islah çatısı altında harcadılar. Böylelikle, üniversite kampuslarında örgütlenerek ve paralel kuruluş olan Islah Partisi ve Hayırsever Cemaati'nin aracılığıyla ülke genelinde örgütsel bir temel oluşturdular. Selefilerin hizbi reddetme yönündeki erken kararı, Yemen Selefi Hareketi böldü ve Müslüman Kardeşler'in yeni parti aygıtları içindeki pozisyonunu güçlendirdi. Parti içindeki en önemli isimler hala Şeyh el Zındani ve Şeyh Abdullah el Ahmar iken, Müslüman Kardeşler parti planlarını tasarladı ve açıkça dile getirdi ve partinin inşa sürecine dahil olan, ülkenin her bölgesinde şube açmak ve gençlik hareketi oluşturmak gibi örgütsel işleri yüklendi.

Islah Partisi'nin ulusal bir temel kurma çabası sadece Müslüman Kardeşler liderliğinin bir ifadesi olarak değil, aynı zamanda Kuzey'deki sosyal yapıyla ilişkisi bağlamında ele alınmalı. Partinin 1990'ların başlarındaki hukuki bağımsızlığı, sadece sosyal muhafazakâr Kuzey bloğunun bir parçası olarak de facto rolünü yetersiz bir şekilde maskeliyordu. Islah partisinin ve Genel Halk Kongresi'nin 1993'ten sonraki muhtelif yasama etkisi, Kuzey'e parlamentoda dramatik bir çoğunluk verdi. Müslüman Kardeşler liderliği, savaş sırasında

Kuzey'i destekleyen silahlı İslamcıların yayılmasının arkasındaki gücü yönetemiyordu, Güney'de hedeflenen şiddeti yönetme kapasitesinden yoksunlardı.

2000'lerin başlarında parti içindeki Müslüman Kardeşler fraksiyonu, geçmiş yıllardaki kurum geliştirme yeteneklerine güvenmeye başlayabilirdi. Çalışmalarına birçok kampus aktivisti girmiş ve bu kişiler profesyonel sendika ve örgütlerin önde gelen isimleri haline gelmişti. Hem solcular ve hem İslamcılar için, muhalefet koordinasyonunu geliştiren bu koşullar, Salih'in gelecekte iktidarını güçlendirmesini sınırlamayı arzulayan pragmatik ve etkili liderleri oluşturdu. Tüm bunlar 2001'den sonraki değişen küresel iklimin ve 2002'deki sosyalist Carullah Ömer suikastının bir kombinasyonu altında gerçekleşmişti.

Yeni, Ortak Buluşma Koalisyonu, altı üyesinin de (Islah Partisi, Yemen Sosyalist Partisi, Baasçılar, el-Hak, Nasırcılar ve Popüler Güçlerin Birlik Partisi'nden oluşmaktadır) kendi ajandalarından çok büyük farklılıklar taşıması suretiyle kuruldu. Bu koalisyon, yöntemsel reform, adem-i merkeziyetçilik, yolsuzluk karşıtı meseleleri altında gerçekleşti. Rejim yetkilileri parti üyelerini, Ortak Buluşma Koalisyonu üyeleri içindeki ve Müslüman Kardeşler ve partinin Selefi kanadı arasındaki meselelerle meşgul ettiler. Islah Partisi için-

deki Müslüman Kardeşler liderleri merkezdeki siyasete bağlanmış hassas bir ittifakı sürdürmeye yönelik sermayenin dışına dayanan taban örgütlenmelerinin geliştirilmesi konusunda son derece dikkatli olmalıydı. Bu nedenle Selefiler Müslüman Kardeşler fraksiyonu üyelerini, tekfir kullanarak disipline etmeye hatta Islah Partisi ve iktidar partisi arasında bir ayrılık kuran çok partizan rakip bir oluşum geliştirmeye başladılar. Ülke içindeki bu çatışmalar 2009 parlamento seçimlerinin ertelenmesine katkı sundu.

2011 öncesi Islah Partisi ile diğer Müslüman Kardeşler'in karşılaştırılması

İdeolojik olarak, görünümüne ve önceliklerine, geliştirdikleri vatandaş anlayışına ve kadınlar için bazı siyasi eşitlikler sunmalarına bakarsak, Islah Partisi'nin Müslüman Kardeşler çekirdeği cumhuriyetçi ve modernist olarak karakterize edilebilir. Aynı zamanda parti içindeki Müslüman Kardeşler'den olmayan kişilerin baskıları, Islah Partisi'nin bir bütün olarak bazen bu prensiplerden farklı ortak bazı pozisyonları ve politikaları benimsediğini gösteriyor. Ortak Buluşma Koalisyonu'nun kuruluşu bu gerilimi arttırdı. Bir taraftan, Solcular ve diğer İslamcı olmayan kişilerle yapılan ittifaklar, Selefi sağcılardan ve onların tekfir politikalarından gelen eleştiriler karşısında zayıf hale getirdi. Diğer taraftan ise, ittifakın biçimlendirilmesi Müslüman

Kardeşler üyelerine bir ittifak ağı ve parti dışından gelen bir destek sağladı. Bu destek parti içindeki diğer fraksiyonların taleplerine karşı bir denge oluşturdu.

Hem partinin parçalanması hem de ideolojik olarak farklı ittifakların bir araya gelmesinden kaynaklanan baskılar, Islah Partisi deneyiminin, iç tutarlığın ve disiplinin yoğun olduğu Müslüman Kardeşler örgütlerinden farklı olduğunu gösterdi. Şeyh el Ahmar'ın 2007'deki ölümü ve 2009 seçimlerinin ertelenmesinden sonraki en kutuplaşmış zamanlarda, Islah Partisi'nin Ortak Buluşma Koalisyonu'na bağlı bir Müslüman Kardeşler kanadına ayrılması mümkün görünüyordu. Yine de, bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak tartışılacak olan 2011 ayaklanması, bölünme fırsatı sunulduğunda partinin inatçı bir tavır aldığını gösterdi. Selefi fraksiyonu 2011'de önemli bir ayrılma fırsatı elde etti fakat Islah Partisi'nden sunulan menfaatler bir bütün olarak bu umutsuz fraksiyonları bir arada tutmaya yardımcı oldu.

2011-15 arası Devrimsel Değişim İkliminde Islah Partisi

2011'deki kitlesel ayaklanmaları deneyimleyen diğer ülkelerde olduğu gibi, Yemen'deki Müslüman Kardeşler bu seferberliğin birincil faktörü değildi fakat geçiş sürecinde önemli bir güç paylaşımı yapıldı. Yıllardır, hem muhalefet hem de rejim tarafından geniş çapta

kabul ediliyor ki, Islah Partisi Ortak Buluşma Koalisyonu içindeki en iyi örgütlenmiş, partizan muhalefeti en açık şekilde dillendiren partidir. Tunus ve Mısır'da gelişen protesto hareketleri ortaya çıktıkça, Yemen'deki Ortak Buluşma Koalisyonu – pozisyonunun sadık bir muhalefet olduğunu göstermek için tasarlanmış, devrimci olamayan talepler içeren, cansız, reforma yönelik "pembe protesto"lar ile karşılık verdi. Reforma yönelik bu odaklanma, partizan çerçevenin dışındaki birçok genç aktivistin arzuları ile paralel gitmiyordu. Ve Müslüman Kardeşler liderleri protestolara katıldıkça, "Değişim Meydanı" ve diğer protesto meydanlarındaki genç aktivistleri ikinci plana atıyordu. Ortak Buluşma Koalisyonu'nun protestocular arasında azalması, "Yemen halkı"nın temsilcileri olarak örgütlü muhalefet partileri ile doğrudan çalışmayı amaçlayan uluslar arası ılımlılık çabalarıyla taban tabana zıt düşüyordu. Körfez İşbirliği Konseyi destekli geçici anlaşmanın Devlet Başkanı Salih ve ortaklarına, ayaklanma sırasında ve öncesinde teşebbüs edilen suçlar için yasal dokunulmazlık sunması meselesi bir kere açık hale gelmesiyle, protestocular Ortak Buluşma Koalisyon'unun kendisini hedef almaya başladı. Protesto hareketinde yaşanan bu kayma ile birlikte doğal olarak Müslüman Kardeşler'in destekçileri, parti içindeki diğer fraksiyonlar ve Ortak Buluşma Koalisyonu içindeki ittifaklarda da kaymalar başladı.

Bu bozulmanın yanı sıra, genel olarak Islah Partisi ve özel olarak Müslüman Kardeşler eski Devlet Başkanı Salih ve yakın ortaklarından sonra geçici anlaşmanın tek büyük yararlanıcısı haline geldi. Körfez İşbirliği Konseyi tarafından kurulan ve daha sonra Birleşmiş Milletler tarafından da benimsenen çerçeve, Ortak Buluşma Koalisyonu ve Genel Halk Kongresi üyeleri arasında yapılacak bir iktidar paylaşımına dayanıyordu. Ortak Buluşma Koalisyonu'nun en büyük ve en örgütlü üyesi olarak Islah Partisi Koalisyon görevlerindeki aracılık konusunda önemli bir role sahipti. Islah Partisi içindeki iç bölünmeler göz önünde bulundurulduğunda, Ortak Buluşma Koalisyonu'ndaki bu orantısız istinat aynı zamanda merkeziyetçi Müslüman Kardeşler üyelerine, belirli zayıflıkları konusunda bir hayat çizgisi sundu.

Islah Partisi'nin muhalefeti temsiliyet rolü sokaklarda yok olurken bile, Körfez İşbirliği Konseyi çerçevesi ona Ulusal Diyalog Konferansı'nda önemli bir rolü temin etti. geçiş sürecinin en önemli öğesi olarak tasarlanan Ulusal Diyalog Konferansı, geçici iktidar paylaşımı anlaşması kapsamında dar bir çerçevenin dışında kalan sıkıntılı konuları dile getirmeye çalıştı. Anlaşmaya göre dokuz çalışma grubu olacaktı fakat Islah Partisi özellikle ikisinde aktif ve kutuplaşmıştı: Sada komitesi ve Haklar ve Özgürlükler Komitesi. Bu

Islah Partisi'nin iç çatlaklarının en açık olduğu bağlamdı. 2012 Haziran'ında farklı bir Selefi parti olan Reşad Birliği'nin kurulmasıyla baskılar yoğunlaştı. Reşad Birliği'nin geçici hükümet içinde hiçbir rolü yoktu fakat Ulusal Diyalog Konferansı'nın komite oturumlarında sağa doğru çeken bir güç sarf etmeye uygundu.

İki grubu da bir arada tutan şey ideolojik ve birçok İslamcı partinin içinde olduğu benzer konularla ilgiliydi: ülkenin yasal sistemi içinde Şeriat'ın statüsü, kadın hakları ve Müslüman erkeklerin Müslüman olmayan akrabaları ve dini özgürlük meseleleri. Sada çalışma grubunun durumunda, komite oturumlarında, Islahçılar ve Hutiler arasındaki çatışma, gelişen silahlı çatışmalarla aynı doğrultudaydı. Rakip milisler arasındaki silahlı çatışmalar kızıştıkça, Islahçılar ve parti dışındaki Selefi ittifaklar, Huti karşıtı bir hassasiyet yaratabilmek için, kendilerini zayıf durumda olan taraf olarak konumlandırmaya çalıştı. Ulusal Diyalog Konferansı'nın sonunda Huti'ler için iş ciddiye bindi, çünkü güçlerinin geçiş çerçevesinde yettiği resmi kurumsal seslerini kaybettiler ve böylece siyasi olarak dışlanmış pozisyonlarına geri döndüler. Bunun üzerine Körfez İşbirliği Konseyi'ni tekrar ziyaret ettiler ve böylece Yemen kendini savaşa doğru giderken buldu.

Savaş Koşullarında Islah Partisi

Körfez İşbirliği Konseyi geçici kadrosunun çökmesi Huti militanların Eylül 2014'te Sana'ya varmasından hemen önce başladı ve bu hikaye Huti hareketinin hırslarından çok, Islah Partisi içindeki Müslüman Kardeşler fraksiyonunun yetkilendirmesinin fazla gelmesi ve anlaşılması güç bir geçici kadro dinamiği yaratılması ile ilgiliydi. Bu Islahçıların ve Islah Partisi'ne bağlı kurumların Huti militanları tarafından bariz bir şekilde hedef alındığının açıkça göstergesiydi. Müslüman Kardeşler figürleri başkentte şiddetsizliğe olan bağlılıklarını sürdürüyordu fakat Sana dışında ne Selefi milisleri üzerindeki etkilerini göstermeyi ne de Arap Yarımadası el Kaidesi tarafından sergilenen artan ağır şiddet eylemlerinden kaynaklanan sekteryan kutuplaşmayı dengelemeyi başarabildiler. Aylar süren bir süreç sonunda büyük ölçüde kurumlaşmış olan çatışma neredeyse yola getirilemez bir şekilde ideolojik bir hal aldı.

Geçiş sürecinin bozulması aynı zamanda Müslüman Kardeşler'in bölgesel seviye kaderinin değişmesiyle ve aynı zamanda İslam Devleti'nin yükselmesiyle aynı doğrultuda yer alıyordu. Kendi sınırlarında bir cumhuriyet tehlikesine rağmen 2011'de Körfez İşbirliği Konseyi iki temel sebeple Islah Partisi için boş alan yarattı. Birincisi, Yemen Ortak Buluşma Koalisyonu partilerinin üyeleri ideolojik ola-

rak tüm dünyada hoşa gitmezken, onlar, hızlı bir sonu getirebilecek ve devrim yerine reformu teşvik edebilecek, arzulanan bir muhalefet yarattılar. İkincisi, tartışmasız şekilde Islahçı Müslüman Kardeşler üyelerinin cumhuriyetçiliğinden ziyade, partinin iç fraksiyonculuğu Müslüman Kardeşler otonomisini engelliyordu. Başka bir ifadeyle, Islah Partisi tek başına büyük bir tehdit değildi, Mısır ve Körfez aktörleri içindeki seçim süreciyle ilgiliydi.

Bugün Islah Partisi'nin birçok üst düzey lideri, geçici rejimin diğer üyeleri ile birlikte sürgün edilmiş durumda. Kelimenin hiçbir anlamıyla herhangi bir muhalefet söz konusu değil. Partinin Müslüman Kardeşler liderliği Devlet Başkanı Hadi'nin kurduğu hükümete bağlı. Parti içindeki Müslüman Kardeşler destekçileri, diğer fraksiyonlarla ilişki içinde, güçlü bir kuruluş oluşturamadıklarından, onları destekleyen aktörler ve uluslar arası anlaşmaların getirdiği meşruiyete bağımlılar. Müslüman Kardeşler iç siyasette şiddeti bir siyasi strateji olarak reddederken, şimdi, siyasi pozisyonlarını güç kullanarak yeniden inşa edeceklerine dair söz veren orduların uluslar arası koalisyonuna bağımlılar.

Kaynak: Brookings

Dünya Bülteni için çeviren: Cansu Gürkan

Hayatta kalma başarısı: Fas İslamcılığı üzerine bir deneme

Avi Spiegel

Fas'ta faaliyet gösteren Adalet ve Kalkınma Partisi (PJD) 2006'da düzenlediği gençlik kolları kurultayında ülke sorunlarından insan haklarına, bölge meselelerinden internete kadar birçok meseleyi tartışmıştı. Programa PJD yöneticilerinin yanı sıra Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden İslamcı partilerin yöneticileri de katılmıştı. Partinin idarecileri neden yurtdışından misafir davet edildiği yönündeki sorumuza "Onlardan öğreneceğimiz önemli şeyler var" cevabını vermişlerdi.

Açıklamanın devamında partinin tecrübeli isimlerinin de kendilerine yol gösterebileceklerini fakat diğer bölgelerdeki partilerle olan etkileşimin de önemli kazanımları olduğunu vurguladılar. Sonraki yıllarda da Türkiye'ye bir heyet gönderildi ve burada aynı ismi taşıyan, uzun yıllardır iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile çeşitli görüşmeler yapıldı. 2011'de iktidar ortağı olup başbakanlığı elde eden PJD, kısa bir süre sonra da Mısır'a bir heyet göndererek burada henüz iktidara gelen Müslüman Kardeşler Cemaati (İhvan)

ile görüşmeler yaptı. Zaten PJD'nin kökeni de İhvan'a dayanıyor.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki ülkelerde Arap baharı ayaklanmaları tüm şiddeti ile devam ederken Fas Kralı VI. Muhammed, bazı anayasal reformlara imza atarak gösterilerin önüne geçti. Ayaklanmaların yaşandığı ülkelerde genellikle İslamcılar iktidara gelirken Fas'ta zaten zamanı gelen seçimlerde de ülkenin önemli İslamcı partilerinden PJD, koalisyonun büyük ortağı oldu. Böylece Fas, Arap baharını basit birkaç gösteri ile atlatmış oldu. 2011'deki seçimlerde ülkenin önemli diğer İslamcı hareketi El Adl wel İ'şan (Adalet ve Maneviyat Hareketi, kısaca El Adl) ise seçimleri boykot etti.

2013'te Mısır'da İhvan'ın darbe ile iktidardan indirilmesi üzerine PJD'nin bir yetkilisine bölge ülkelerindeki İslamcı hareketlerle nasıl bir ilişki kuracaklarını sorduğumda kendisinden emin bir tavırla, "Bugüne kadar biz diğer hareketleri inceledik, artık onların bizi incelemesi gerekiyor" cevabını verdi.

Burada hakikaten Fas, İslamcı siyasetin yeni formuyla ilgili bir örneklik teşkil ediyor. Fas bugüne kadar kendisini bir model olarak sundu. Demokrasi ve reform konusunda önemli adımlar atıldı ve yumuşak otoriterlik adıyla bir kavram ortaya çıktı. İslamcı siyasetin

iktidarda kalması da ciddi bir sorun teşkil etmedi.

Fas İslamcılığı, direnci (ve görece başarısı) ile öne çıkıyor. Bu durum sadece Fas'taki İslamcı hareketin sürecin yardımı veya İslam'ı muadillerinden daha iyi anladıkları ile açıklanamaz. Bunu, Fas İslamcıları da kabul ediyor zaten. Bu, şans veya tesadüfle de ilgili değil. Buradaki İslamcılar bölgedeki gelişmelerden önemli dersler aldıklarını, siyasi tecrübeler edindiklerini ve bazı kazanımlar sağladıklarını savunuyor.

PJD'nin başarısının üç kavramla açıklanabileceğini düşünüyorum: bağlam, kontrol ve rekabet (3C: context, control, ve competition). Bağlamdan kastım anayasal bağlam. Burada monarşiye atıfta bulunmuyorum fakat tüm monarşiler bir değil. Buradaki monarşi de İslamcı siyasete belli ölçüler içinde izin vermiş durumda. Monarşi özellikle dini aktivizm konusunda İslamcıları özellikle ideolojik açıdan sınırlayabiliyor, fakat paradoksal olarak aynı zamanda sürekli itirazlarına vesile olarak hayatta kalmalarını da sağlıyor.

Kontrole gelince... Burada İslamcı partinin (PJD) temsil ettiği dini kanat ile arasındaki kontrole değinmek istiyorum. PJD, diğer ülkelerdeki İslamcı siyasi oluşumların aksine tabanla kontrolü sağlayarak büyüyor. Diğer organizasyonlarla disiplinli bir ilişki kurarak dini yönelimli aktivizmi ve iç muhalefeti geliştirmeyi başarmış durumda.

Diğer etken ise rekabet. Elbette bundaki kastım diğer İslamcı hareket olan El Adl ile olan rekabet. İki hareket rakip olmasına rağmen ikili ilişkilerini akıllı bir şekilde sürdürüyor. Arap Baharı, Mısır darbesi ve IŞİD varlığı, bu rekabetin bir sonucu olarak burada etkili olmadı. İki hareketin birbirine kabul edilebilir ve benzersiz yaklaşımı da çok önemli bir etken.

İktidardaki İslamcılar: PJD

PJD, içinden kopup geldiği Shabiba İslamia'dan farklı olarak önemli bir yumuşama geçirdi ve siyasi parti olarak faaliyetlerine başladığında önemli değişimler geçirdi. 2011 seçimlerinden sonra hükümeti kurma görevini kraldan alan parti lideri Abdülillah Benkirane, "Biz Cezayir İslamcısı değiliz" diyerek krala ve destekçilerine mesaj veriyordu.

Bu değişim belki taktik sonucu belki de inanç sonucu olmuştur. İkisi de olabilir. 1997'de kralın kendilerine seçime katılma izni verdiği ilk seçimde başka bir parti ile birleşildi. 2002'de ise sınırlı sayıda sandalye için yarıştı. 2003'teki Kazablanka patlamasının hemen sonrasında yapılan yerel seçimlerde de (Fas'ın 11 Eylül'ü olarak anılıyor) kralın emri üzerine ülkedeki tansiyonu yükseltmemek adına çok az bölgede aday gösterdi.

Parti, 2007'deki seçimin muhasebesini yaparken lider değişikliği-

ne gitti. Yeni lider Abdülillah Benkirane, krala muhalif olmayan bir isim olarak anılıyor. Nitekim 2011'de Arap baharı gösterileri başladığında PJD'nin kenarda kalması şaşırtıcı olmadı. Ülkedeki protestolar ağırlıklı olarak El Adl hareketi tarafından organize edildi.

2011 seçimlerine gelindiğinde ise ibadethanelerde kampanya yürütülmesi yasaklandı ve siyasette dini söylemlere sınırlama getirildi. PJD de bunun üzerine farklı bir kampanya yürüttü. İşsizlik, yolsuzluk, asgari ücretin düşüklüğü gibi konulara vurgu yapıldı, ekmek ve tereyağı sorununa değinildi. Böylece ilk defa dini bir söylem geliştirilmeden sadece ekonomik sorunlara değinilmiş oldu.

Seçimlerden önce anayasada bir değişiklik yapıldı ve birinci partiye hükümet kurma görevi garanti altına alınmış oldu. Daha önce kral bir teknokrata da görev verebiliyordu. Böylece birinci olan PJD'nin lideri Benkirane'ye görev verildi. Ancak hala İslami İşler ve Savunma bakanlıkları kralın istediği isimlerden oluşuyor.

İktidara gelen Benkirane, monarşiye karşı bazı eleştirilerde de bulunuyor. Uzun süreli yönetimi, ekonomik ve siyasi güçleri timsah ve hayalet gibi metaforlarla ifade ediyor ancak bu durum krala karşı bir meydan okuma olarak algılanmamalı. Benkirane, partisi içindeki muhalifler ve diğer İslamcı hareket El Adl'in sert söylemlerini engel-

lemeye çalışıyor. Bu yılın mart ayında yaptığı bir konuşmada "Kral ile çatışmaya girerseniz Fas'ın geleceği olmaz" ifadesini kullanmıştı. Konuşmasını kendisinden daha büyük bir kral portresi önünde yapması ise dikkat çekiciydi.

Parti, dini değerleri ön planda tutuyor elbette fakat hiçbir zaman monarşi ile ters düşmemeye ve muhalefet içerisinde olmamaya da gayret ediyor. Nitekim dini lider ve imamların parti için çalışma yasağına da harfiyen uyuluyor. Ayrıca parti yetkilileri için İslam bir vicdan hürriyeti, geleneksel değerler olarak da bazan ifade edilebiliyor.

İktidardaki PJD'yi bölgesel etkenler de zorluyor elbette. Mısır'daki darbe, Tunus'ta Nahda'nın cumhurbaşkanlığı seçimini kaybetmesi Fas için de önemli bir süreci başlattı. Fas'ta da koalisyonun dağılacağı senaryoları medyada dillendirilmeye başlandı.

PJD belki de en büyük imtihanını Mısır darbesinden sonra verdi. İhvan'ın iktidardan düşürülmesi üzerine yapılan açıklamalarda darbe eleştirildi fakat Müslüman Kardeşler'in hataları daha çok öne çıkarıldı. İhvan'ın yönetimde kötü bir performans sergilediğine vurgu yapıldı. Bir parti yönetici Müslüman Kardeşler'in adına atıfta bulunarak "Onlar bizim kardeşlerimiz değil" dedi. PJD mensubu dışişleri bakanı ise darbeden sonra kısa bir kınamadan sonra katliamı durdurma çağrısı yerine ulusal birlik çağrısı yaptı.

PJD'nin ortağı hükümetten çekildikten sonra kralın da girişimleri ile hükümete diğer parti ile devam edildi. Bunun üzerine krala yapılan teşekkür de dikkat çekici oldu.

Muhalif İslamcılar: El Adl

Muhalefetteki İslamcı hareket ise El Adl. Kuruluşu 1970'lere dayanıyor. PJD'nin devlet yönetimi ile barışık ve işbirliği içerisinde olmasına karşılık bu hareket daha hırçın bir politika izliyor ve 2011 seçimlerine katılmadı.

Partinin lideri Abdusselam Yasin, Kral Muhammed 1999'da tahta geçtiğinde bir mektup yazdı ve bunun sonucunda ev hapsinden kurtuldu ve kendisine şehrin elit bir mevkiinde oturma izni verildi. Bir parti üyesi bunu "Yasin önemli biri ve önemli insanlarla çevrilmiş olmalı" ifadeleri ile açıklıyor.

2011'de Arap baharı başladığında solcuların ağırlıklı olduğu 20 Şubat Hareketi'ne dahil oldu ve gösteriler düzenledi. Sonrasında ise ani bir kararla hareketten ayrıldı. Bu durumla ilgili çeşitli görüşler ortaya atıldı. Bazı çevreler solcuların İslam karşıtı bazı söylemlerinin bunda etkili olduğunu savunurken bazıları ise iktidara gelen PJD'nin her geçen gün popülaritesinin yükselmesi sebebiyle genç tabanın burada biriktiğini, bu sebeple El Adl'ın da strateji değişikliğine gideceğini iddia etti.

El Adl, 20 Şubat Hareketi'nden resmen ayrılmış olsa da zaman zaman sol gruplarla yine de ortak zeminde buluşabiliyor. İslami söylemin siyasette sınırlanması üzerine bu parti de ekonomi, yolsuzluk, Filistin meselesi, ABD dış politikası gibi sorunları söyleminin merkezine almış görünüyor. El Adl'in de özel alanı dışında bu sınırlamalara uyduğu görülüyor.

Hareketin Mısır darbesine karşı tepkisi ise sert oldu. Fas rejiminden de gerçekleşmeyeceğini bile bile darbeyi kınamasını istedi. Grubun Türkiye'de 2014 yılının Mart ayında yapılan yerel seçimlerden sonra o dönem başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan'ı seçim zaferi sebebiyle tebrik etmesi ise dikkat çekti.

Fas modeli İslamcılığın geleceği

Fas'taki İslamcı siyasal hareketlerle ilgili çok şey yazıldı. Bu ülkedeki siyasal İslam'ın ortaya çıkan formlarının dayanıklılığı dikkat çekiyor. Buradaki durum İslamcı siyasetin daha az dramatik bir şekilde yeniden üretilmesi değil, belki hayatta kalması için mütevazı ve pratik bir yaklaşımdır. Buradaki olgu, belirli bir dini politikanın devlet politikasına eklemlenmesi olarak okunabilir. Ayrıca siyasi parti ve dini taban arasındaki güç ilişkisi konusunda yürütülen strateji de dikkat çekiyor.

Bu ülkedeki İslamcılık, siyasal İslamcılığın öldüğü yönündeki

iddiaları da kısmen çürütüyor gibi. Burada İslamcılar statüko/devlet ile iyi ilişkiler kurmasına rağmen Tunus ve Ürdün'deki muadili olan fakat daha devrimci hareketlere göre uzun ömürlü ve daha iyi durumda.

Mısır darbesi ve sonrasında ortaya çıkan IŞİD birçok ülkede İslamcıları zor durumda bırakırken Fas'ta ise başarılı bir grafik çizildiği söylenebilir. Fas İslamcılarının, özellikle PJD bazan kukla diye neitelendirilseler de, yaklaşımlarının daha ileri görüşlü olduğu söylenebilir. Fas İslamcı hareketi 20 yıl önce Cezayir'deki iç savaştan ders çıkarmış gibi görünüyor. PJD, daha önce Fas'ın Cezayir'e dönüşmesini engellediğini savunurken bugün Mısır, Tunus ya da Libya ve Yemen'e dönüşmesine izin vermediğini ifade ediyor.

PJD, kendi benzersiz modelini oluşturduğunu savunuyor. 1990'lı yılların başında Cezayir'deki FIS, Arap baharı sonrasında ise Nahda ve İhvan'dan tecrübelerinden faydalanmış olsa bile farklı olduğunu dile getiriyor. Bugünlerde ise sık sık "Biz Faslı bir partiyiz" sloganı duyuluyor. Bu durum rejimin dini düşünceyi tehdit ettiği yönündeki algının yanlış olduğu hissine yol açıyor.

IŞİD ise El Adl'i etkilemiş gibi görünüyor. Hareket, eski radikal bazı eylemlerini bir kenara bırakmış durumda. Parti yöneticileri sık sık yurtdışına açılıyor ve yabancı diplomatlarla görüşüyor.

Kısacası Fas İslamcılığının sürdürülebilir olduğunu söylemek zordur. Çünkü hem El Adl, hem de PJD uzun vadeli stratejik ve uygulanabilir planlar yapmak yerine hayatta kalmak için çabalıyorlar. Hala neyi kazandıkları net değil. Kaybetme ihtimalleri ise hala çok yüksek. Özellikle PJD, ekonomik vaatlerini yerine getiremedi ve istihdam konusunda başarısız oldu. Tabanına verdiği taahhütler de hala bir köşede tutulmamış olarak duruyor.

El Adl cephesinde ise 20 Şubat Hareketi'ne katılıp ayrıldıktan sonra bir belirsizlik oluştu. İslami devlet söylemini sürdürecek mi yoksa sivil devlet anlayışını benimsedi mi, bilinmiyor.

PJD'nin lideri üç yıl önce "Hedefimiz ayakta kalmak" demişti. 2014'te ise bölgede son kalan İslamcı hükümet olmakla övündü. Benkirane'nin görev süresi 2016'da doluyor. Bu sebeple partisi yeterince biliniyor olsa bile kişisel popülaritesini devam ettirmesi için çok az zamanı var. Özellikle ilkbaharda Mısır'da darbeyi yapan Sisi ile görüşmesi ve el sıkışması partili gençler arasında rahatsızlık oluşturdu. Gençler, kardeşlerini öldüren kişi ile Benkirane'nin görüşmesine şiddetle karşı çıktı. Benkirane ise kendi adına değil, kralın elçisi olarak görüşmeyi yaptığını ifade ederek kendisini savundu.

Arap baharı gösterilerinin ülkesine etkisi ile ilgili olarak Benkirane, "Ateş kaseyi sadece ısıttı, yakmadı Allah'a şükür" demişti. Eğer yan-

gın daha da büyüseydi ülkedeki iki İslamcı hareketin de yanacağı kaçınılmazdı elbette. Şimdi iki hareket de ayakta kalmak ve güçlenmek için çaba gösteriyor.

Kaynak: Brookings

Dünya Bülteni için özetleyerek çeviren: Hakan Gürses

> DÜBAM DUNYA BÜLTENİ ARAŞTIRMA MASASI

Batılı Gözüyle Mağrip'ten Maşrık'a Arap Baharı Sonrasına Bakış

> 2015 KASIM
DÜNYA BÜLTENİ ARAŞTIRMA MASASI

DÜBAM Yayınları
Küresel İletişim Merkezi
Barbaros Bulvarı, Balmumcu / Beşiktaş
Tel: (0212) 274 80 21 – 274 80 22
www.dunyabulteni.net/dubam